

Vpliv vzgoje in drugih družinskih dejavnikov na razvoj ustvarjalnosti

Mojca Majerle

Ustvarjalnost je ena izmed najpomembnejših človeških lastnosti, ki nam lahko pomaga pri vsakodnevnih opravilih, kot tudi pri zahtevnejših nalogah. Ustvarjalni ljudje se s težavami spopadajo na drugačne, izvirnejše načine. Pomembno je, da ustvarjalnost otrok spodbujamo in jim jo pomagamo ohraniti ali jo še dodatno razvijati. Otroci so neizmerno radovedni, zastavljajo neskončna vprašanja in niso zadovoljni s preprostimi odgovori. Če želimo ustvariti družinsko okolje, naklonjeno ustvarjalnosti, je dobro otroka spodbujati k svobodnemu izražanju zamisli, mnenj in občutkov.

Ustvarjalnost je kompleksen pojav, povezan z različnimi drugimi dejavniki – s podedovanimi lastnostmi, z osebnostnimi lastnostmi, s temperamentom, z lastnimi izkušnjami in nenazadnje tudi z načinom vzgoje.

Obstajajo številne raziskave, ki se ukvarjajo z vlogo različnih družinskih dejavnikov na ustvarjalnost. Miller (1979, v: Jaušovec, 1987) jih je navedel 70, ukvarjajo pa se z dvema skupinama spremenljivk: s položajem družine in družinsko vzgojo. Pod spremenljivko »položaj družine« uvrščajo dejavnike, kot so socialno ekonomski položaj družine, število otrok, vrstni red rojstev, poklic staršev ipd. Druga skupina pa zajema odnos staršev do otrok, vzgojni stil, nadzor staršev nad otrokom ...

Pri besedi »ustvarjalnost« pa se ne smemo omejiti le na pomen besede, ki se nanaša na umetnost. Ustvarjalnost se lahko nanaša tudi na izkazovanje interesa za znanost ali še splošneje – na način življenja in bivanja (Blake Soule, 2008)

Kdo je ustvarjalen?

Bolj ustvarjalna je tista oseba, ki razkriva več odprtosti do lastnih čustev in občutkov, občutljiv um oz. intelekt, samozavedanje ter močan interes za določeno

stvar. Veliko izmed teh lastnosti v ameriški kulturi dojemajo kot žensvene. V domeni spolne identifikacije in interesov tako ustvarjalna oseba izraža več žensvenih lastnosti kot neustvarjalna oseba (Mackinnon, 1963). Tudi Carl G. Jung (1956, v: Mackinnon, 1963) je dejal, da se ustvarjalne osebe ne identificirajo tako močno s svojo moško vlogo.

Vpliv vzgoje

Različni raziskovalci, predstavljeni v nadaljevanju, so preučevali vpliv vzgoje in drugih dejavnikov na ustvarjalnost. Prišli so do zanimivih ugotovitev, ki nam lahko služijo kot smernice pri delu kot šolski psihologi, razvojni psihologi ali pri lastni vzgoji otrok.

Zaščitniški in pokroviteljski odnos staršev naj bi otrokovo ustvarjalnost zaviral. Getzels in Jackson (1969, v: Jaušovec, 1987), Getzels in Csikszentmihalyi (1976, v: Jaušovec, 1987) in Jaušovec (1981, v: Jaušovec, 1987) so ugotovili, da so otroci mater, ki niso bile zaposlene, temveč so bile večji del časa doma, kjer so gospodinje, v povprečju manj ustvarjalni od tistih, kjer sta zaposlena oba starša. Avtorji so predvidevali, da je to povezano z večjim ali manjšim nadzorom otroka. Mati, ki je gospodinja, ima namreč več časa za nadzor otroka kot zaposlena mati. Podobno lahko razložimo tudi ugotovitev raziskav, da odsotnost očeta pozitivno vpliva na otrokovo ustvarjalnost (Jaušovec, 1987).

Ustvarjalni otroci imajo tako pogosto pomanjkanje bližine z enim ali z obema staršema, pogosto se to nanaša na očeta. Distanca med starši in otrokom pa ni tako močna, kot se to pojavlja pri kliničnih pacientih. Morda med starši in otrokom res ni močne bližine, hkrati pa vidimo, da lahko to deluje osvobajajoče (Mackinnon, 1963).

S faktorjem distance so bile povezane tudi razlike v identifikaciji s starši. Medtem ko običajno obstaja jasnejša identifikacija z enim staršem, pri ustvarjalcih

Ustvarjalni otroci imajo tako pogosto pomanjkanje bližine z enim ali z obema staršema, pogosto se to nanaša na očeta. (Foto: Mojca Majerle)

pogosto opazajo bodisi identifikacijo z obema bodisi z nobenim izmed staršev (Mackinnon, 1963).

Opazna je tudi pomembna avtonomna mater v družinah z ustvarjalnimi otroki, ki imajo aktivna življenja z interesi in karierami, ki so ločene od moževih (Mackinnon, 1963).

Ugodna za razvoj ustvarjalnosti je klima, kjer lahko otrok svobodno, ustvarjalno in odgovorno deluje. Najpogosteje ustvarjalnost vzbujajo starši, ki otroke spoštujejo in zaupajo v njihove sposobnosti oz. v to, da bodo zadolžitve opravili primerno. Tako se ne obotavljajo pri dodeljevanju otroku nenavadne mere svobode v tem, da raziskuje svet in da sam zase sprejema odločitve. Zdi se, da pričakovanje staršev, da se bo otrok vedel neodvisno, a razumno in odgovorno, pomembno pripomore h kasnejšemu občutku osebne avtonomije (Mackinnon, 1963).

Naloge, ki jih starši dodeljujejo otrokom, morajo biti prilagojene njihovim sposobnostim. Vedeti pa moramo, da so odnosi med otroki in odraslimi večinoma asimetrični. Kaj imamo pri tem v mislih? To, da izvirajo iz premoči odraslega zaradi večjega znanja in moči v nasprotju z otrokom. Kot ugotavlja Benedictova (v: Korač, 1984) je asimetričnost opaznejša v razvitih kulturah. Navedla je primer: Papago Indijanci iz Arizone so sedeli v sobi. Poglavar je deklici, stari 3 leta, naročil, naj zapre vrata, ki so bila težka in so se zaradi tega zapirala s težavo. Deklica je poskušala, a ni šlo. Poglavar je še enkrat rekel, naj zapre vrata in ji ni priskočil na pomoč. Ni prevzel odgovornosti deklice.

Po mukah jih je zaprla, ostali so potrpežljivo čakali in se ji nato resno zahvalili za pomoč. Odgovornost za rešitev naloge je bila na ramenih deklice. V nasprotju z opisanim primerom v razvitih kulturah starši večkrat reagirajo tako, da se vmešajo in zaprejo vrata ali opravijo kakšno drugo nalogo sami. Svoje ravnanje upravičijo z mislijo, da je otrok še majhen in sam ne zmore. Takšna vzgoja v otrocih ne razvija odgovornosti, prav tako pa tudi ne občutka sposobnosti, avtonomije in samoučinkovitosti.

Po raziskavi Koračeve (1984), v kateri so starši nadaljevali nedokončano zgodbo, so prišli do ugotovitev, da je le desetina staršev nagnjena k aktivnemu spodbujanju otrokove samostojnosti.

Mackinnon (1963) je ugotovil naslednje: disciplina in samokontrola sta nujni. Otroci se morajo naučiti, da za njihovo ustvarjanje in učenje obstajata čas in prostor ter da morajo biti pri določanju tega fleksibilni in ne rigidni ali kompulzivni. Nevarnost pri vzgoji ustvarjalnih otrok ni kritika ali presojanje, temveč to, da nove ideje in možnosti kritiziramo prehitro in prepogosto. Prav tako je pomembna diskusija z otrokom ter spodbujanje otroka.

Ustvarjalna oseba ni le odprta za izkušnje, ampak v zvezi z njimi tudi intuitivna. Otroke lahko spodbujamo, da so v svojih zaznavah točni.

Disciplina je v ustvarjalnih družinah skoraj vedno konsistentna in predvidljiva. V največ primerih obstajajo pravila in družinski standardi, ki so otrokom eksplicitno poznani. Prekrške otrok starši le redko močno kaznujejo (Mackinnon, 1963).

Raziskava Krauseja (1977, v: Jaušovec, 1987) zaključuje, da je skupna značilnost vzgojnega stila očetov in mater ustvarjalnih otrok tolerantnost do izražanja čustev. Pri očetih se omenjeno kaže v tem, da od otrok zahtevajo, da opravijo zadolžitve, hkrati pa ne pričakujejo, da bi otrok to storil brez

Najpogosteje ustvarjalnost vzbujajo starši, ki otroke spoštujejo in zaupajo v njihove sposobnosti ... (Foto: Mojca Majerle)

ugovarjanja. Za matere je značilno, da svobodno izražajo svoja čustva in odkrito kažejo nezadovoljstvo. Vsako prikrivanje nezadovoljstva z otrokom ali lastno vlogo naj bi privedlo do zastraševanja otroka. Otrok tako namreč težko najde povezavo med materinim nezadovoljstvom in zunanjimi vzroki, kar povzroča negotovost in strah, kar pa niža ustvarjalnost, občutek samozavesti in sposobnosti. Otrok postane v svojih dejanjih negotov.

Kako krepimo otrokovo ustvarjalnost?

- Beremo mu zgodbe in pravljice in se o prebranem pogovarjamo.
- Zgodbe si izmišljujemo sami in spodbujamo otroka, da počne isto.
- Spodbujamo ga pri likovnem ustvarjanju in spoštujemo njegove dosežke.
- Otroku dopustimo, da je samostojen, in mu v družini dodelimo določene odgovornosti.
- Spodbujamo igro vlog, v kateri se otrok igra, da je nekdo drug. V takih igrah otrok spoznava različne situacije in se nauči v njih reagirati, hkrati pa lahko rešuje svoje čustvene dileme

Povzetek

Za spodbujanje otrokove ustvarjalnosti bi morali starši izražati svoja čustva, biti intelektualno in socialno neodvisni (tako mati kot oče ustvarjalnih otrok imata interese doma in zunaj doma), z otroki ravnati spoštljivo, jim nalagati odgovornosti. Odnosi v družini naj ne bi bili zaščitniški, hkrati pa tudi ne odklonilni. Velik nadzor staršev, avtoritarnost, dominantnost in številne prepovedi so značilne za družine neustvarjalnih otrok (Jaušovec, 1987).

Otroku dopustimo, da je samostojen, in mu v družini dodelimo določene odgovornosti. (Foto: Mojca Majerle)

Najpomembnejši in najočitnejši faktor pa je, da starši predstavljajo otroku model, preko katerega lahko otrok spoznava aktiven način življenja, izkoriščanje svojih potencialov in ustvarjalno preživljanje prostega časa.

Viri in literatura

Blake Soule, A. (2008). *The Creative Family: How to Encourage Imagination and Nurture Family*. Boston: Trumpeter Books.

Jaušovec, N. (1981). Vpliv družinskega okolja na kreativnost. *Anthropos, IV-VI*, 177-186.

Jaušovec, N. (1987). *Spodbujanje otrokove ustvarjalnosti*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Korač, N. (1984). Kontinuiteta in diskontinuiteta v vzgoji. *Anthropos, I-II*, 167-180.

Mackinnon, D. W. (1962). The nature and nurture of creative talent. *American Psychologist* 17, 484 – 495.

Spodbujamo igro vlog, v kateri se otrok igra, da je nekdo drug. (Foto: Mojca Majerle)

